

זורעים בדמעה

חברי תנועת הנוער היהודית שנוסדה בברלין היו פטריוטים גרמנים, אך שנה לאחר ייסוד התנועה עלה היטלר לשלטון וגרם להם לחשב מסלול מחדש. הם הגיעו ליעדם בקיבוץ הזורע רק אחרי תהפוכות ועיכובים רבים | תמר הירדני

המהפך הם העיפו את המלה 'גרמנית' משם התנועה והחלו לראשונה להתעניין ברצינות ברעיון הציוני ובדרכים להגשמתו. תוך זמן קצר חנכה ורקלויטה מרכזי הכשרה חקלאית והציעה לבוגריהן רילוקיישן נחשק בקיבוץ בפלשתינה. כיאה לתנועה מעשית, כעבור חודשים בודדים עלתה לארץ קבוצת ההכשרה הראשונה אשר הורכבה משישים חברים בני 16-25 שעזבו לתדהמת הוריהם לימודים אקדמיים ומסלולי הכשרה מקצועית כדי להתחיל חיים חדשים במזרח התיכון.

מחכים להתיישבות

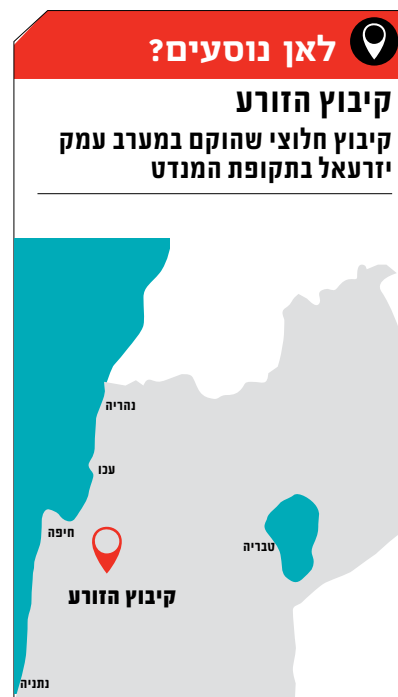
החבר'ה נקטו דיפלומטיה זהירה בכל הקשור לפוליטיקה המקומית ולכן התפצלו. חציים התמקמו בקיבוץ גבעת חיים של הקיבוץ המאוחד וחציים במשמר העמק של הקיבוץ הארצי. בקיבוצים הם עבדו בפרך במשק, למדו עברית, רקדו עוד קצת הורה וחיכו לתורם להקים קיבוץ משלהם. עד מהרה הם גילו שלא משנה מאיפה הגעת וכמה פרות כבר חלבת, בסוף המוסדות המיישבים ישימו אותך איפה שמתחשק להם ומתי שבא להם, אלא אם כן הגעת

יום חורף שמישי במיוחד ב־1932 הקימו יהודים נמרצים בגרמניה תנועת נוער יהודית בת

ב

מאות חניכים צעירים ובוגרים בשם 'וֶרְקְלֵיטֶה' (Werkleute) שמשמעותו אנשי מעש, ובשמה המלא תנועת נוער יהודית גרמנית. התנועה הציעה לחניכיה המשכילים תרבות יהודית ברמה גבוהה בהגשה חילונית למהדרין וללא חזון ציוני או רעיונות לאומיים יהודיים חלילה. החבר'ה זכו להשתתף במופעי תרבות כלליים לצד ריקודי הורה ובמסיבות חנוכה לצד חגים גרמניים. במחנה הקיץ הראשון פגשו החניכים בפילוסוף מרטין בובר, והוא סיפר להם סיפורי חסידים ועודד אותם להיות אזרחים נאמנים לעמם היהודי ולא רצם הגרמנית.

האידאולוגיה הפטריוטית השתנתה באופן דרמטי ב־1933, כאשר המפלגה הנאצית תפסה את השלטון בגרמניה והובילה לחקיקה גורפת נגד יהודים ולנסיקה מטאורית במדד האנטישמיות. ראשי ורקלויטה הגיעו למסקנה העגומה אך המתבקשת שעתיד היהודים בגרמניה לוט בערפל כבד. בעקבות

לאן נוסעים?

קיבוץ הזורע

קיבוץ חלוצי שהוקם במערב עמק יזרעאל בתקופת המנדט

תנועת הנוער היהודית
דגלה בזהות לאומית
גרמנית. מאהל בכנס ארצי
של תנועת ורקלויטה, 1929
ארכיון בית לחמי הגטאות

אחרי עליית הנאצים
לשלטון התקרבה התנועה
לציונות. מרטין בובר מבקר
את חניכי התנועה במחנה
חורף, 1935
ארכיון בית לחמי הגטאות

**לא פעם גירש סורסוק
אריסים מנחלותיו ללא
כל הודעה מוקדמת, אבל
הוא קלט את הלהט הציוני
לאדמות ודרש לקבל
אדמה חלופית לאריסים
שלו בטענה שהוא לא יכול
לזרוק אותם ככה סתם**

עמק יזרעאל, אדמות שנקנו מהאפנדי
סורסוק מבירות, הידוע בתולדות ארצנו
כמי שמכר אדמות רבות לבאי כוח
הלאום. קק"ל קנתה אפוא מהכשרת
הישוב כרבע מאדמותיה למרגלות רמות
מנשה עבור חברי ורקלויטה, שטח
שעובד עד אז בחלקו על ידי אריסים
בדואים בני שבט קירי. בני השבט
התגוררו ב'חאן קירי' – מבנה אבן מלבני
חד קומתי שסגר על חצר פנימית. החאן
המתפורר נבנה כנראה כבר במאה ה-18
על ידי שליט הגליל הבדואי דאהר אל-
עומר, והמבנה נרכש יחד עם האדמות
כחלק מהעסקה.
באביב 1934 התאחדו שישים חלוצי

עם מספיק מזומנים כדי לרכוש קרקע
בעצמך.
בהתייעצות משותפת התקבלה אפוא
ההחלטה להיות קצת יותר אקטיביים
בעניין הזה, והנהגת ורקלויטה פנתה
לבני המשפחה של החלוצים ולקהילות
היהודיות האמידות בגרמניה וארגנה
מגבית מיוחדת עבור "הילדים שלנו
בפלשתינה". תוך חצי שנה גייסה
התנועה סכום נאה של 300 אלף מרק
גרמני שהועברו לקק"ל כדי שזו תרכוש
עבור חבריה 5,000 דונם של אדמות
חקלאיות נאות לא פחות.
חברת הכשרת הישוב החזיקה באותם
ימים בכעשרים אלף דונם במערב

ארזתם לבד?

◀ ב־1922 יצא בחור חמד בשם וילפריד ישראל מגרמניה לטיול במזרח הרחוק. הנ"ל היה בן למשפחת סוחרים יהודית עשירה ומיוחסת מברלין, ובמסעו הוא ליקט פריטי אמנות מהודו, מקמבודיה, מסין ומתאילנד. משם המשיך במסעו למזרח התיכון, וגם בו אסף חפצי ערך נדירים. ב־1933 נתקל ישראל בגרמניה בחברי גרעין ורקלויטה רגע לפני שיצאו להקים את קיבוצם בארץ ישראל. הוא התרשם מהם עמוקות והבטיח לשמור על קשר. ישראל אכן הגיע לבקרים בארץ ב־1936 ושוב ב־1940. הוא נודע כנדבן יוצא דופן וכתומך נלהב של התנועה הציונית. ב־1943, כאשר שב משליחות הצלה מטעם הסוכנות היהודית בפורטוגל ובספרד בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, הופל מטוסו על ידי הגרמנים והוא נהרג. בצוואתו הוריש את האוסף האמנותי ההיסטורי שלו לחברי הזורע, וב־1951 הושלמה בניית 'מוזאון וילפריד ישראל לאמנות ולידיעת המזרח' הפועל עד היום בקיבוץ. שווה לבקר.

נכנסו לגור במבנים שהיו בשטח למרות שהאדמות החקלאיות עדיין לא היו ברשותם. אנשי הזורע בחאן קירי, 1935
צילום: אשר בנארי

1935. החברה התחייבה, הכסף הועבר, ובפברואר 1935 הוקם בחדרה קיבוץ הזורע בטקס רשמי ובחגיגה גדולה. החברים הצוהלים כבר החלו להתארגן עם המזוודות, אלא שהחברה גילתה לתדהמתה כי האריסים הבדואים מסרבים להתפנות.

הם אמנם אולצו לעזוב את מבנה החאן ההיסטורי, אבל נאחזו באוהלים ובצריפים לא רחוק ממנו על האדמות החקלאיות של הקיבוץ בטענה כי זה עלבון גדול שזורקים אותם מהמקום שאליו נקשרו כל כך. בצר להם פנו הקיבוצניקים למשטרת המנדט הבריטי בבקשה לסייע להם לממש את בעלותם על הקרקע שרכשו במיטב כספם, אך הבריטים ענו באדישות כי זו לא הבעיה שלהם וסירבו להתערב בסכסוך. העלייה על הקרקע נתקעה אפוא שוב.

טבלנות

בסוף 1935 הבינו הקיבוצניקים ששום דבר בארץ הזאת לא יזוז בדיבורים בלבד, ולכן החליטו לעשות מעשה

ורקלויטה בחדרה כדי להתכונן יחד בששון לקראת הקמת הקיבוץ שלהם, ובינתיים השתלמו עוד קצת בענפי המשק השונים. באותה הזדמנות הם גם בחרו לקיבוץ את השם החקלאי העברי 'הזורע', ובהגייה הייקית הנכונה – הזורייע.

אלא שהמעבר התעכב שוב ושוב, בעיקר מפני שסורסוק דרש לקבל אדמה חלופית לאריסים שלו בטענה שהוא לא יכול לזרוק אותם ככה סתם מאדמה ששייכת גם להם. לטענה לא היה כמובן ביסוס משפטי, שכן לאריסים לא הייתה מעולם כל זכות או בעלות על האדמה ולא פעם גירש סורסוק אריסים מנחלותיו ללא כל הודעה מוקדמת, אבל הוא קלט בחוש עסקי מפותח את הלהט הציוני לאדמות והחליט לסחוט את הלימון הזה עד תום.

לאחר דין ודברים ארוך ומייגע ניאותו החברים לשלם גם עבור קרקעות חלופיות להקמת כפר קבע לבני שבט קירי מחוץ לגבולות חלקתם, בתנאי שחברת הכשרת הישוב תתחייב לפנותם משטח הקיבוץ שלהם עד סוף

למרות המצב הכלכלי הדחוק
לא ויתרו על תרבות. הספרייה
בקיבוץ הזורע, 1937
צילום: זולטן קלוגר, לע"מ

יקה, שפר הופעתך. משה
שניצלר מספר את מאיר מירון
בחצר חאן קירי
צילום: סשה שטיינברג

שלוש השנים הבאות עברו על חברי הזורע בבאסה מתמשכת לנוכח התנכלויות חוזרות ונשנות מצד בני שבת קירי, שכללו יידי אבנים, גנבת ציוד והשחתת יבולים

ציוד והשחתת יבולים. החברים האחרים
עברו בינתיים מחדרה לקיבוץ, ועם
הילדים שנולדו ונספחים שחברו לגרעין
מנה הקיבוץ ב-1936 למעלה ממאה
איש. פינוי האדמות נעשה בקצב מורט
עצבים, דונם אחר דונם תמורת עוד ועוד
כספים, ואם זה לא מספיק אז בארץ
גם פרץ המרד הערבי הגדול והאיום
הביטחוני גבר.

הקיבוצניקים הורשו לעבד פחות
משליש מאדמתם, וחוסר המעש הוביל
אותם לחפש בינתיים עבודות זמניות
בנמל ובסלילת כבישים. הנשים הועסקו
בתפעול המשק, וחלקן אף נשלחו
לעבודה ערכית ומלאות אידאולוגיה

ולעלות על הקרקע בכל מחיר. שלושים
איש, כלומר מחצית מהקבוצה, הגיעו
אל חאן קירי, ארגנו אותו למגורים
והחלו לעבד את רצועת האדמה הדלה
שעמדה לרשותם בינתיים – 18 דונם
בקושי שנמתחו לאורך 300 מטר
ולרוחב 60 מטר בלבד מתוך 5,000
הדונם שקנו. בחלוף הימים ובגבור
השעמום הם הציעו את עצמם לעבודה
זמנית במושבה יקנעם שהוקמה אז
במרחק שש דקות נסיעה מהקיבוץ.
שלוש השנים הבאות עברו על
חברי הזורע בבאסה מתמשכת לנוכח
התנכלויות חוזרות ונשנות מצד בני
שבת קירי, שכללו יידי אבנים, גנבת

חברי הזורע בלעו את עלבונם בשקט, אך ב-1938 הפכו ההתנכלויות כלפיהם לסכנת נפשות של ממש והם סבלו מירי צלפים שאיים על המשפחות והילדים. נאסר עליהם לבנות מבני קבע קשיחים נגד הירי, וגם לא הייתה להם קרקע להתפרנס ממנה.

להתעקש

הדברים הגיעו לנקודת רתיחה כשהמשפחות הזועמות בגרמניה ושאר מישתתפי המגבית למען הזורע הודיעו כי לא ישימו ולו לירה אחת נוספת בקופסא הכחולה של קק"ל לפני שיעשה כאן צדק ומהר. האיום הביטחוני שחבר לאיום הכלכלי הביא את ראשי היישוב להפעיל לחץ גדול יותר על הבריטים להרחיק את האריסים לשעבר ולשחרר את האדמות השייכות לקיבוץ. בסתיו 1938 נערך סוף סוף מבצע משטרתי צבאי גדול, רוב בני שבט קירי פונו אל כפר הקבע שלהם מחוץ לגבולות הגזרה וחברי הזורע יכולו לנשום קצת לרווחה.

בחיפה כעוזרות בית או כחדרניות בפנסיונים על הכרמל. מפלס העצבים נסק, והחברים הנואשים דרשו מחברת הכשרת הישוב לעמוד בהתחייבותה לפינוי האריסים המתנכלים. הם גם נפגשו אישית עם גואל האדמות האגדי יהושע חנקין והתחננו לעזרתו, אך הוא העדיף אז להתרכז ברכישת קרקעות נוספות ולא בפתרון בעיותיהם של חברי הזורע. בד' באדר תש"ז (1937) כתב להם חנקין בכעס:

הייתם אצלי שלוש פעמים ... בבקשה שתהיה לכם סבלנות. אחרי שקיבלתם כ-1,400 דונם במישור, שבעים דונם בשביל הבניינים, והקרקעות בהרים, מים, אור וכביש, יש באפשרותכם להזדיין בסבלנות ... בארץ נחוצה סבלנות, ועוד לא סבלתם. לאנשים שאין להם סבלנות אין מקום בארץ ישראל (יוסף שתיל, 'הזורע: עשר השנים הראשונות – התהוותו של קבוץ', עמ' 74).

החברים נאחזו במקום למרות שנאלצו לנסוע לעבודה במקומות אחרים, ואף בנו בתים חדשים. קיבוץ הזורע, 1937

צילום: זולטן קלוגר, לע"מ

יש חדש עם הקרקעות? חברי הזורע קוראים עיתון, 1937

צילום: זולטן קלוגר, לע"מ

מודיעין שלום

איפה לאכול

טנדוקה

שדרות ראשונים 7, יקנעם המושבה
כשר, בשרי, 04-9590323

מנאיש בגבעה

יער אודם 22, יקנעם עילית
כשר, חלבי, 04-9590010

נפו – שווארמה ופלאפל

קניון G, קומה 2, יקנעם עילית
כשר, בשרי, 052-7565333

עוד באזור

מוזאון וילפריד ישראל לאמנות ולידיעת המזרח

קיבוץ הזורע
כניסה בתשלום, 04-9899566

מוזאון המיניאטורות החדש ביקנעם

הצמיחה 1, יקנעם עילית
כניסה בתשלום, 054-4834210

מכון בעמק

מושב שדה יעקב
כניסה בתשלום, 050-5404473

גן לאומי בית שעים

כניסה בתשלום, 04-9831643

תמר הירדני

מוסמכת החוג ללימודי ירושלים וארץ
ישראל במכון שטר, מורת דרך, מדריכה
ביד יצחק בן צבי, חוקרת ירושלים
וסופרת ילדים

רק אחרי שנים קיבלו את
האדמות שרכשו. טקס הבאת
ביכורים בקיבוץ הזורע, 1940
הספרייה הלאומית

שמיר שבאצבע הגליל לאחר שנקלע
לקשיים חברתיים. קשיים אלה לא
נפתרו כנראה, שכן ב-1942 עזבו חברי
קיבוץ ב' את שמיר והתקבלו בשירה
וגיל בקיבוץ הזורע. קבוצת נוער
מבולגריה חיזקה אף היא את השורות,
ובהמשך נקלטה בקיבוץ גם קבוצת
ילדים ממרוקו במסגרת עליית הנוער.
במלחמת העצמאות נכבשו כפרים
בדואים בסביבה ותושביהם ברחו,
ואז זכה סוף סוף הקיבוץ לקבל לידי
את כל האדמות שעליהן שילם, פלוס
תוספת ריבית והצמדה בדמות אדמות
הכפר קירי שאליו הועברו האריסים
המתנכלים מהימים ההם, ואדמות
הכפר אבו ז'יק שמדרום מזרח
לקיבוץ.

מאז זכה קיבוץ הזורע לעשות חיל,
לקלוט עולים רבים, לנהל אולפן עברית
ולהתפרנס בכבוד. לפני כעשר שנים
עבר הקיבוץ תהליך הפרטה מתון, וכיום
גרים בו כמעט אלף תושבים בשמחה
ובנחת. ם

בהמשך התקבלה ההחלטה לספח
את ורקלויטה לתנועת השומר הצעיר
ולצרף את הזורע לתנועת הקיבוץ
הארצי. בעקבות המצב המתוח
בגרמניה, בעיקר אחרי ליל הבדולח
בשלהי 1938, התארגן המשק לקראת
קליטת בני משפחות שירצו להצטרף.
חודש אחר כך כבר הונחה אבן הפינה
לבית הקבע הראשון של קיבוץ הזורע –
בית הילדים.

לאור הצלחתה המסחררת של
ורקלויטה בהפרחת השממה בעמק
יזרעאל הגיעה ארצה קבוצה נוספת
של התנועה שנקראה בשם המקורי
'קיבוץ ב'. חברי הקבוצה החליטו
להרחיב את התפרוסת הייקית במרחב
ולחזק את ההתיישבות בנגב והתמקמו
בגן יבנה. הם קראו לעצמם 'משמר
הדרום' והחלו להתמחות בתפיסת מי
שיטפונות ובידידות אמיצה עם אדמת
הלס. אלא שהתברר כי אנשי משמר
הדרום נחוצים דווקא בצפון, וב-1939
הם נשלחו בדחיפות לחזק את קיבוץ